

Josef Fontana – ve filatelii jméno procházející přes tři století

Snad ve všech oborech lidské činnosti se najdou rodiny předávající si takřka „řemeslo“ z generace na generaci. Patří k nim Fontanovi, z nichž čtyři Josefové se tak či onak zabývali či zabývají poštovními známkami, a to od konce 19. století do současnosti. O nejstarším z nich jsme se mohli dočíst ve specializovaném katalogu Pofis – Revoluční vydání 1918, který byl přílohou prosincové Filatelie. Jde přitom o tak zajímavý příběh, že jsem se rozhodl o jeho akterovi a třech jeho stejnojmenných potomcích zjistit více. A abychom se vyhnuli záměně, připojil jsem k jejich jménům pořadová čísla I. až IV.

FRANTIŠEK BENEŠ

Kořeny

Příjmení Fontana u nás není běžné, nyní jej nese pouhých 22 lidí (z toho 13 mužů a 9 žen). Naproti tomu v Itálii je rozšířeno po celé zemi, jmenuje se tak více než deset tisíc osob, které žijí v půltřetí tisíci obcí a měst. Spojeno je s předmětem, který připomíná, fontánou nebo jiným zdrojem vody. Nazývali se tak lidé žijící v blízkosti kašny, a proto často v centru vesnice.

Není tedy divu, že příjmení Fontana k nám přinesli stavitelé a umělci z Itálie. Historické prameny jich uvádějí několik. Přicházeli k nám od první poloviny 16. století a pak v rudolfské době. Někteří byli možná dokonce příbuzní, protože Jan Fontana z Brusaty je v roce 1545 uváděn jako stavitel Rožmberského paláce (budoucího Ústavu šlechtičen) na Pražském hradě. A ze stejné obce ležící v nejjižnější – italské – části Švýcarska pocházel i Orazio (Horác) Fontana, který se narodil kolem roku 1570 a do Prahy přicestoval nejpozději počátkem 90. let. V roce 1594 se tu oženil s Kateřinou Morávkovou, koupil dům na Novém Městě pražském a stal se tu měšťanem. Byl nepochybně zdatným odborníkem, architektem a stavitel, protože už v roce 1600 byl jmenován císařským stavitel. V Praze i dalších místech navrhoval, stavěl a přestavoval domy a zámky, výraznou stopu zanechal i na Pražském hradě, kde mu byla svěřena řada úkolů. Doložen je jeho podíl na výstavbě dvou nových paláců, založení základů Španělského sálu, různé úpravy řady objektů či výstavba nových koníren, oranžerie a voliéry v Královské zahradě. Po roce 1610 se přestěhoval do Nymburka, kde pak byl purkmistrem a v roce 1634 tu zemřel.

Pražský hrad v rytině Filipa van den Bosche z počátku 17. století, tedy z doby, kdy zde jako architekt a stavitel působil Horác Fontana.

Josef Fontana I.

A právě tohoto dávného stavitele Oracia-Horáce považoval za zakladatele české větve rodiny Fontanů jeho potomek Josef Fontana I., autor Kralovického revolučního přetisku, zmíněný v úvodu tohoto článku; v roce 1902 po něm dokonce pojmenoval svého druhorozeného syna Horáce.

O původu tohoto z filatelistického hlediska nejstaršího Josefa Fontany (už jsem zmínil, že v našem

článku jej budeme označovat jako prvního – I.) se mi paradoxně podařilo zjistit méně informací než o jeho dávném předku Oraciově. Zatím nevíme, kdy a kde se narodil, ze souvislostí však soudím, že to mohlo být kolem roku 1870, shodou okolností tedy 300 let po narození Oracia.

Josef I. se stal v dospělosti státním úředníkem. Zpočátku v Praze, odkud byl přeložen do Segedínu v jihovýchodním Maďarsku, tehdy by se řeklo Uhersku. Tady si našel nevěstu, byla to Maďarka a jmenovala se Helena Kakuszi (musela to být pozoruhodně rustikální žena, v rodině se traduje, že dokázala na posezení spořádat půlku pečené husy a spoustu knedlíků k tomu). Oženil se s ní a založili rodinu. V Segedínu se jim v roce 1900 narodil syn Josef, my si jej označíme jako druhého (II.), a o dva roky později druhý syn, kterého pojmenovali Horác.

Synové Josefa Fontany I. – Horác a Josef II. Už tehdy je zřejmě tatínek vedl k zájmu o poštovní známky, Josef si v dospělosti obchod s nimi dokonce zvolil jako povolání.

Po čase se rodina přestěhovala do Prahy, kam byl otec přeložen. A někdy v prvních letech Velké války se stěhovali znovu, když tatínka úřady přeložily do Kralovic. To je město ležící severně od Plzně a tehdy okresní (v Čechách bylo v té době 92 okresů a na Moravě a ve Slezsku 41) a Josef Fontana I. tu zastával místo okresního tajemníka politické správy.

Z dochované korespondence vyplývá, že Josef Fontana I. sbíral známky a vedl k tomu i své syny. Na počátku Velké války se Horác přestěhoval s rodiči do Kralovic, zatímco Josef II. zůstal v Praze, kde se učil drogistou u firmy Smolka na Smíchově, poblíž tehdejší radnice na nynější Štefánikově ulici. Po vzniku republiky si s tatínkem o známkách psal, o čemž svědčí dochovaná korespondence.

Pohlednice z ledna 1919 na níž Josef Fontana I. upozorňuje svého syna Josefa II., že „Známky s Hradčany jdou do prodeje né v arších po 100 kusech, nýbrž ve dvou poloarších po 100 kusech, tedy na jednom archu jsou 200 kusů, ve prostřed jsou čísla hlavami proti sobě, tak zvané tete beche jako u Švýcar. ... Tyto opatř u všech cen (hodnot – pozn. aut.) a uschovej! Tvůj otec Josef“. K textu připojil podrobný náčrtek podoby tiskového archu a detailu meziarší.

Josef II. se otcovým pokynem zjevně řídil a „meziarší opatřil a uschoval“, o čemž svědčí dochovaný dopis vyplacený mimo jiné meziarším hodnoty 10 h, o němž jsme psali už ve F 12/22. Podle pisma jej v dubnu 1919 při návštěvě Prahy odeslal Josef I. své manželce Heleně do Kralovic.

Josef Fontana I. zemřel na o Vánocích v roce 1925. Známky a související doklady po něm zdědil zřejmě především Josef II., který svou filatelistickou zálibu povýšil na profesionální úroveň a nakonec se stal obchodníkem se známkami.

Oznámení o úmrtí Josefa Fontany otištěné v prvním čísle časopisu Tribuna filatelistů v roce 1926.

Kralovické přetisky Česká pošta

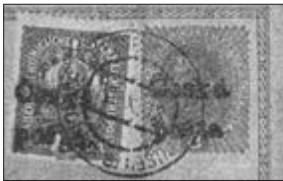
Filatelistům je Josef Fontana I. nejvíc znám přetisky na starorakouských známkách, které zhotovoval hned po říjnovém převratu v roce 1918 a používal na své korespondenci. Šlo o ručně provedené přetisky s textem Česká pošta (velký), resp. česká pošta (malý), a později Sláva Masarykovi! Podle dochovaných podkladů lze soudit, že v případě dvouřádkových přetisků byla každá řádka zhotovována samostatně.

Je vlastně ironií, že naši dávní předchůdci, autoři odborné filatelistické literatury, při sestavování katalogových záznamů Fontanovy přetisky pominuli a odsunuli je do okrajové kategorie, i když snad jako jediné (s výjimkou prvního nákladu přetisků Žilinských – Šrobárových, které jsou ale úřední) nebyly zhotoveny s komerčním pozadím a nebyly ve větší míře dotisknuty pro sběratele.

Jako první o těchto přetiscích referoval časopis Český filatelista, který už v prosincovém čísle 1918 o nich otiskl noticku:

Německy psaný časopis Donau Post vycházející v Bratislavě vzápětí informaci o revolučních přetiscích převzal a dokonce ji doplnil obrázkem známek s Kralovickým přetiskem, i když o něm samotném v textu nic neuvádí.

Revolučním přetiskům se v roce 1924 rozsáhle věnoval německy psaný časopis Die Briefmarke, o Kralovickém přetisku jsem v něm však zmínku nenalezl.

Více pozornosti jim na s. 122 věnovali Hirsch a Franěk v monografii Čs. známky (1935), i když nezařadili jejich vyobrazení:

PŘETISKY FONTÁNOVY.

V malém množství a pro vlastní korespondenci přetiskoval záhy po převratu tajemník okres. polit. správy Fontána v Kralovicích u Plzně běžnější druhy rak. známek i známku 8 h. vtištěnou na dopisnici. S jeho dvouřádkovým přetiskem Česká pošta je znám dopis s razítkem Kralovice u Plzně a datem již 30. X. 1918. Přetištěnými známkami frankované dopisy byly poštou doručovány bez závady. Později Fontána doplnil přetisk na čtyřřádkový: Česká pošta Sláva Masarykovi!

Fontánou přetištěné známky nepřišly vůbec do obchodu, takže není měřítko pro ocenění poskrovnu se vyskytnuvších kusů.

V prvním dílu Monografie (1968) je na s. 60 Kralovickým přetiskům věnován odstavec a na s. 61 jsou i vyobrazeny:

Mezi první přetisky (katalogy je neuvádějí, protože se vyskytují v malém množství) patří vydání s Maniřina. Jde o známky nízkých hodnot s latinským textem přetisku FINIS AUSTRIAE — konec Rakouska) v černé barvě, jen vyjadřoval zúčtování s rakousko-alsberskou válou (obr. B3a). Známe bylo použito k vyplacení soukromé korespondence.

V té době přetiskl okresní tajemník Fontána na poštovním úřadě v Kralovicích u Plzně část zásob rakouských známek různými razítky ČESKÁ POŠTA (ve dvoji velikosti) a SLÁVA MASARYKOVÍ! Tyto přetisky se vyskytují na známkách nízkých hodnot poštovních použitých v Kralovicích, Mladovicích, Rakovníku i jinde. Podobných, čistě lokálních přetisků bylo ještě několik. Pokud je sběratel nashodil zisk, mohou se do sbírky zařadit jako ukázka soukromých přetisků popřevratové doby (obr. B4).

Zatím nejpodrobněji o nich pojednal znalec Marek Vrba v publikaci, která byla přílohou loňské F12:

Fontánovy přetisky
Josef Fontána, tajemník okresní politické správy v Kralovicích u Plzně, záhy po převratu v říjnu 1918 opatřoval v malém množství pro vlastní korespondenci nižší hodnoty rakouských známek přetisky s textem ČESKÁ POŠTA, v černé barvě.

Provedení přetisků:
Přetisky byly provedeny různými razítkem ve větší nebo menší velikosti. Známký s nimi se vyskytují na dopisech, přetištěny byly i rakouské celiny. Období poštou tiskováno. Později Fontána doplnil menší přetisk textem „Sláva Masarykovi!“ v různých variantách poloh. Přetisk s tímto nápisem se vyskytuje i samostatně.

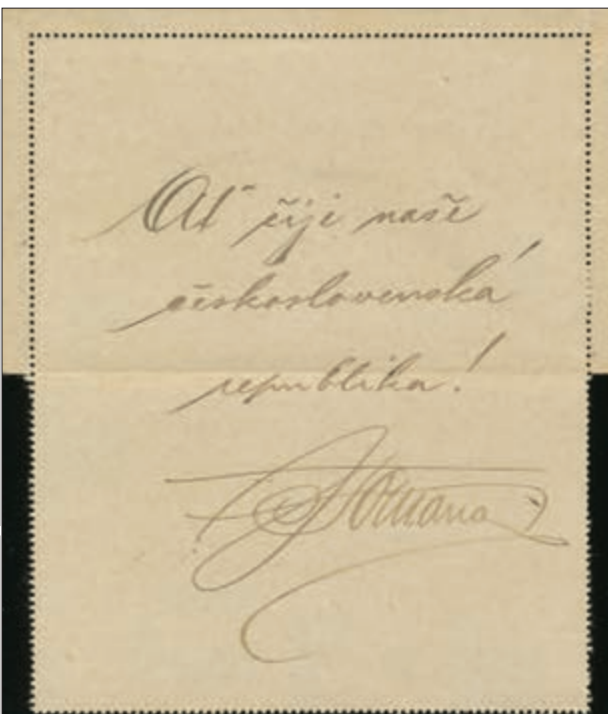

Nejstarší celistvosti s Fontánovými přetisky jsou mi známy z 2. 11. 1918 (Mono uvádí už 30. 10.), tedy z doby krátce po vyhlášení čs. státu (tehdy to ještě nebyla republika), kdy česká věc dosud nebyla zdaleka vyhrána. Císař Karel totiž abdikoval až 11. listopadu a skutečné hranice nově vyhlášených států nebyly zatím mezinárodně uznány. V Kralovicích byla situace samozřejmě méně jasná než v srdci země v Praze, v bezprostřední blízkosti se totiž nacházely Německé Čechy (zahrnující i Plzeň), které podle nové rakouské prozatímní ústavy z 22. 11. měly spadat do nově ustavené republiky Německé Rakousko. Josef Fontána jako státní úředník staré monarchie se tedy zhotovením přetisků a jejich používáním v korespondenci projevil jako odvážný vlastenec.

Dvě pohlednice s razítky vlakové pošty s datem 2. 11.: Rakovník-Beroun s malým přetiskem, dole Rakovník-Mladotice s velkým přetiskem. Jde o mnou nejranější zjištěná data. Zjevně jde o filatelistické frankatury, ale přepravené poštou.

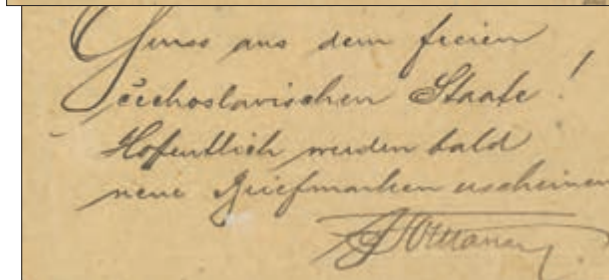

Zálepka s razítkem vlakové pošty Rakovník-Mladotice s datem 3. 11., s malými přetisky. Fontanův text uvnitř předjímá státoprávní uspořádání - republiku vyhlásilo Revoluční národní shromáždění až o 11 dní později.

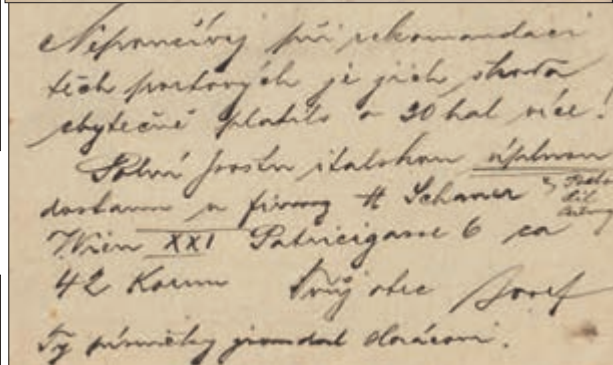
Dopis se strojovým razítkem Praha 1 ze 4. 11., dokládající, že nejpozději v tento den byly známky s velkým přetiskem v Praze. Vpravo dole otisk razítka s faksimile podpisu JF I.

Dopisnice s razítkem vlakové pošty Litomyšl-Chocet s datem 5. 11. Z textu vyplývá, že se pisatel delší dobu neviděl s adresátem, přesto jsou na známkách malé přetisky. Vysvětlením by mohlo být, že je adresát JF dotiskl až po obdržení zásilky, při prohlídce ve většeni se však jeví, že se přetisky nacházejí pod otiskem razítka. Na zadní straně dopisnice se nachází otisk razítka s faksimile podpisu JF I. a mně neznámá obchodní značka. Podle použité barvy a způsobu otištění byla znalecká značka Gilbert doplněna dodatečně, po smrti RG (jde tedy o patisk; to se vztahuje i na předchozí dopis).

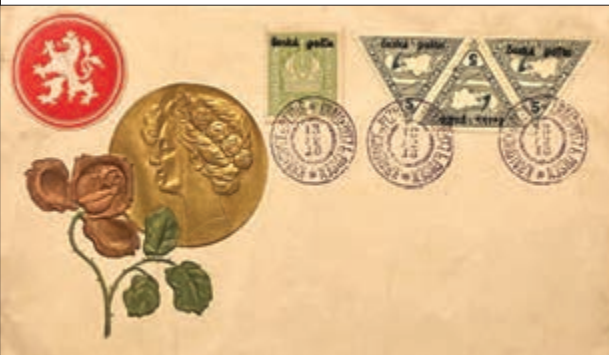

Dopisnice s razítkem Kralovice u Plzně s datem 9. 11., adresovaná vydavateli časopisu Donau Post do Bratislavy. V textu mu J. Fontana posílá pozdrav ze svobodného československého státu a podotýká, že snad brzy vyjdou nové známky. Dopisnice nese velké přetisky a je nepochybně pravá a dobová - Donau Post otiskl jejich obrázek už v prosinci 1918 (viz text a obrázek na předchozí straně vlevo nahoře). Značky Gilbert jsou opět patisky.

Kralovické přitisky Sláva Masarykovi!

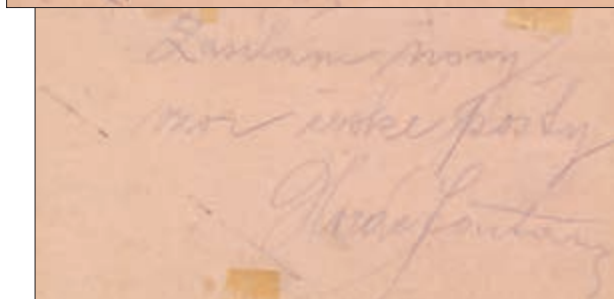
Dopisnice z 24. 11. se známkami s různou polohou malého přetisku. JF I. v ní dává pokyny synovi JF II. v souvislosti s vyplácením zásilek a nákupem filatelického zboží.

Nejpozdější datum razítka na známkách s přetiskem „česká pošta“ na „celistvosti“ jsem zjistil 13. 12.; tady z ochoty.

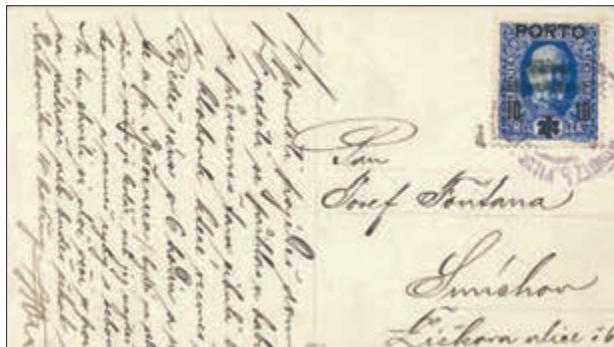
S přetisky a přitiskem vznikly i fantaskní výrobky orazítkované z ochoty.

Přední a zadní strana dopisnice s razítky vlakové pošty Rakovník-Beroun z 9. 11. Horác Fontana na ní sděluje „sám sobě“ z Kralovic do Prahy, že přetisk má nový vzor. Šlo zřejmě o připravovaný přitisk Sláva! Masarykovi!, který byl později použit v upravené podobě (bez prvního vykřičníku) a JF I. jej používal 21. 12., v den příjezdu TGM do vlasti.

Pohlednice s přitisky Sláva Masarykovi!, s razítky Kralovice 21. 12., kterou JF I. poslal J. Šulovi. Známký s přitisky používal i pro běžnou korespondenci (obr. dole). Zde i v dvou předchozích případech je značka Gilbert patisk.

[illegible]

Pokud leží přetisk mimo razítko, nelze zjistit, zda nebyl proveden v té době, ale dodatečně.

8 • FILATELIE 2/2024

Shrnutí

Josef Fontana I. tedy v Kralovicích bezprostředně po 28. říjnu 1918 zhotovil nebo nechal zhotovit přetisky Česká pošta na dosud platné rakouské známky, které pak používal na své korespondenci, a to nefilatelistické i filatelistické. Listovní zásilky (dopisy a dopisnice, ty obyčejné i celinové) vyplacené známkami s přetiskem odesílal z různých míst, a často je podával k přepravě vlakovou poštou na různých nádražích. Nešlo přitom o „poštovní nutnost“, zřejmě chtěl do sbírky získat otisky razítek vlakových pošt a snad i v souvislosti s výkonem svého povolání navštěvoval různá místa, odkud z nádraží odesílal zásilky. Hovoří o tom v textu pohlednice zaslané vlakovou poštou synovi, vyrobené na straně 6 vpravo dole: „Zaslané lístky z různých nádražních stanic uschovej co památku“. ¹⁾ Podobným dokladem je následující pohlednice.

Je přitom pozoruhodné, že JF I. i oba jeho synové, i když byli všichni filatelisté, neusilovali o co nejdokonalější otisky razítek, což bývá obvyklé u „celistvostí“ ve skutečnosti za přítomnosti sběratele orazítkovaných z ochoty. Většina zásilek podaných Fontanovými naopak nese otisky razítek odpovídající obvyklému poštovnímu provozu (jsou často otištěna doslova ledabyle).

¹⁾ To staví do jiného světla úvahu zveřejněnou ve F1/2023 na s. 7. Filatelistická frankatura a zjevná nepotřebnost přepravy zásilky konkrétní vlakovou poštou nejsou důkazem, že by muselo jít o otisk razítka z ochoty.

První mně známé použití známek s přetisky je z 2. listopadu 1918, první díl Monografie dokonce uvádí datum už 30. října.

Většina mně známých celistvostí s přetiskem byla podána do 13. 11. 1918, kdy bylo upravování známek poštou zakázáno (k tomu více v kapitole Obecně k revolučním přetiskům na s. 12). Vyskytují se i na později podaných zásilkách, které však byly přes zmíněný zákaz poštou přepraveny jako bez závady.

Vedle toho se dochoval malý počet obálek, dopisnic a výstřižků se známkami s přetisky a přitisky opatřenými otisky razítka z ochoty (dva příklady jsou vyobrazeny na s. 7, v levém sloupci dole).

Na části celistvostí a razítkovaných známek mohl být přetisk zhotoven v té době, ale dodatečně, protože leží mimo otisk razítka a nelze tak zjistit, zda se nachází na něm nebo pod ním (soudím tak spíše podle souvislostí, viz například korespondence JF I. s J. Šulou). Umístění přetisku mimo otisk razítka však není automaticky znakem, že by byl proveden dodatečně – otisk razítka je samozřejmě proveden nahodile.

Přetisk **Česká pošta** je znám ve dvou velikostech.

Větší přetisk je dvouřádkový, písmeno Č je verzálkou (tedy „velké“), ostatní písmena jsou mínuskami (tedy „malá“). Na konci je obvykle tečka. Otiskován byl vodorovně, výjimečně i v jiné poloze.

Velký přetisk jsem zaznamenal v několika podobách, lišících se vzájemně tvarem a postavením písmen a polohou tečky na konci (na ukázkou vyobrazuji jen 2 časté podoby).

Menší přetisk je buď jednořádkový, nebo dvouřádkový. Všechna jeho písmena jsou mínuskami (tedy „malá“), včetně „č“. Na konci dvouřádkových je tečka, u jednořádkových chybí. Otiskován byl většinou vodorovně, v některých případech i šikmo nebo v jiné poloze.

Jedno- i dvouřádkový malý přetisk jsem také zaznamenal v několika podobách, lišících se vzájemně tvarem a postavením písmen a polohou tečky na konci (na ukázkou vyobrazuji jejich nejčastější podobu).

Písmena přetisků obou velikostí jsou provedena nevyrovnaně, z čehož lze soudit, že přetisky mohly být zhotoveny z „dětské tiskárničky“, tedy z jednotlivých pryžových liter sesazených v řádce resp. řádkách do „držáčku“. To by umožňovalo, že některá písmena v průběhu přetiskování změnila polohu a/nebo byla dokonce vyměněna.

Starší čtenáři si asi pamatují dětské tiskárničky, podobně vypadaly i ty z doby po vzniku Československa.

Většina přetisků a přitisků je provedena v černé barvě, někdy s odstíny. K přetiskování byla používána barva na gumová razítka, otisky jsou většinou provedeny nedokonale, často jsou zčásti zalité nebo i zcela slité.

Přitisk je znám i v modré barvě.

Označení *Česká pošta* v tomto článku nazývám **přetiskem**, protože mění „název státu“ (na později vydaných čs. známkách také nebyl nápis Československo, ale Česko-Slovenská pošta).

Později zhotovený text *Sláva Masarykovi* nazývám **přítiskem**, protože jde o doplňující informaci neměnní podstatné náležitosti známky, jako jsou název státu a nominální hodnota. Pro zjednodušení jej používám i v případech, že je tento text doplněn označením Česká pošta; obě tyto další varianty však vznikly až po úředním zákazu používání známek s přetisky a přitisky v poštovním provozu, vydaném dne 13. 11. 1918 (s výjimkou „zkusmého tisku“ na obr. na s. 7 vpravo nahoře).

Mladší syn Josefa Fontany I. Horác. Z dochované korespondence lze soudit, že se jako šestnáctiletý podílel na zhotovování Kralovických přetisků a jeho rukama vznikly různé „odchylky“ jako přetisky převrácené či jinak postavené, neúplné, různé kombinované apod.

Ukázka odlišností přetisků (Horác jich zhotovil více).

Manětínský přitisk FINIS AUSTRIAE

Zatímco Kralovické přetisky byly provedeny ručně, přitisk označovaný jako Manětínský byl zhotoven knihtiskem, což umožňuje hledat v podobě jednotlivých písmen a jejich postavení případné odlišnosti.

Brání tomu však skutečnost, že známky s tímto přitiskem se vyskytují jen ojediněle a dopisy s nimi jsou mi známy dokonce jen dva, oba adresované na Josefa Fontanu do Kralovic.

Manětínskými jsou přitisky nazvány podle pošty, odkud byly oba dopisy odeslány. To však nutně neznamená, že by v Manětíně byly zhotoveny. S JF I. je spojuje i to, že na některých známkách je zezadu otištěno razítko s faksimile jeho podpisu, přičemž nejméně na jedné se toto razítko nachází pod obtiskem černé tiskové barvy, bylo tu tedy před provedením přitisku.

Bližší podrobnosti o vzniku tohoto přitisku neznáme, jak se však zdá, JF I. na něm měl nějaký podíl (pokud jej dokonce nenechal zhotovit sám). Pro úplnost dodáme, že Manětín se nachází cca 20 km od Kralovic a v roce 1918 spadl do kralovického okresu.

Manětínský přitisk vznikl bezprostředně po vyhlášení československého státu. K jeho většímu použití v poštovním provozu možná nedošlo pro v podstatě nevyhovující znění (do jisté míry možná i kontroverzní, vzhledem k poloze Manětína a „Německých Čech“ - Deutschböhmen), nevystihující vznik Československa. Latinský text „Konec Rakouska“ mohl být dokonce připravován ještě před 28. říjnem, vývoj událostí si však vyžádal konkrétnější znění a v českém jazyce.

Obecně k revolučním přetiskům 1918

Není sporu, že až na jednu výjimku (1. náklad Žilinského - Šrobárova přetisku) jde ve všech případech o soukromé výrobky, ať o nich pánové Lešetický, Ořovský, Šula a další tvrdili, co chtěli.

Naprostá většina známek s revolučními přetisky, dochovaných ve filatelistických sbírkách, byla zhotovena po 13. listopadu 1918, kdy Ředitelství pošt a telegrafů jejich používání v poštovním provozu zakázalo.²⁾ Jde tedy o výrobky zhotovené pro filatelisty.

Výjimek je málo, a pokud jsou nepochybné, jsou vzácné a popisuje je M. Vrba ve svém katalogu, který byl přílohou F12/2023.

Patří k nim i Kralovické a Manětínské přetisky, pokud vznikly před úředním zákazem a byly použity na poštou přepravených celistvostech. Do katalogů a odborné literatury se však na počátku dvacátých let nedostaly, snad pro malý výskyt, a byly nanejvýš zmíněny v poznámce. A od té doby katalogy postupují stejně, sebekriticky musím uznat, že včetně těch, jejichž jsem autorem.³⁾ První vlašťovkou, která se to snaží napravit, je zmíněný katalog POFIS autora Marka Vrby.

Pro úplnost dodávám, že revoluční přetisky nesbírám, to však neznamená, že bych se o ně nezajímal ze studijního hlediska. I když je pro zjevnou nepotřebnost v poštovním provozu nepovažuji za „plnohodnotné“ známky, respektuji, že alespoň část z nich mohla vzniknout jako výraz vlastenectví a radosti z obnovy naší státnosti. Většina se však jen „svezla“ na této vlně a vznikla s cílem prodat je sběratelům.

Stoletou tradici jejich sbírání, založenou našimi dávnými předchůdci by však bylo „obrazoborecké“ a bláhové se pokoušet zrušit. Věřím, že postačí snaha rozpoznat okolnosti vzniku jednotlivých těchto přetisků, a v důsledku toho možnost nazvat je pravými jmény (dobový - nedobový, pravý - padělek, skutečně přepravený dopis - mache z ochoty apod.). Je pak na každém, co si do sbírky zařadí.

Je potěšitelné, že v rámci Komise znalců Svazu českých filatelistů působí odborníci, kteří mohou sběratelům pomoci s rozpoznáním uvedených kategorií.

Seznam znalců je uveden na www.informace-scf.cz v záložce Komise.

²⁾ Ve skutečnosti je ono často zmiňované Nařízení Ředitelství pošt a telegrafů ze 13. listopadu 1918 vlastně připomenutím, že známky opatřené soukromě zhotovenými přetisky jsou jako poukázky na poštovní přepravu neplatné. V důsledku recepčního zákona ze dne 28. října 1918 totiž u nás nadále platily předpisy rakouské poštovní správy, které takové úpravy známek rovněž zakazovaly. Proto zmíněné Nařízení nelze vykládat tak, že by do 13. 11. takové přetisky v poštovním provozu přípustné byly. Takový výklad se sběratelům snažili podsunout zastánci soukromých přetisků, když selhaly jejich snahy vydávat alespoň některé (I. a II. Pražský) za oficiální či polooficiální. To rázně odmítlo zmíněné Nařízení, když uvedlo, „že přetisky ‘provisorní československá vláda’ apod. nemají úředního původu ... a jest takové známky považovati za neplatné.“ Právě text „Provisorní československá vláda“ přitom nesl první pražský přetisk (malý znak) a zmíněné Nařízení bylo odmítavou úřední reakcí na snahu jeho autorů jej „legalizovat“.

Josef Fontana II.

I starší syn Josefa I., Josef Fontana II., zanechal v našem oboru stopu, a tak stojí za to seznámit se s jeho osudy. Už jsme řekli, že se narodil v roce 1900 v maďarském Segedinu, z česko-maďarského manželství svých rodičů. Po většinu života žil v Praze, kde se vyučil drogistou. Po vzniku republiky byl povolán do vojenské služby, kde ale nepobyl dlouho. Po letech se zmínil, že jako voják jel vlakem do Itálie, zda to souviselo s přípravou přepravy transportů našich legionářů z tamních přístavů do vlasti se mi nepodařilo zjistit.

Od dětství se zajímal o známky, stejně jako jeho bratr Horác; nepochybně je k tomu vedl otec. To se projevovalo i ve vzájemné korespondenci, kterou často vypláceli známkami s různými zájmovostmi.

Správně vyplacený dopis, který odeslal JF I. synovi JF II. z Kralovic do Prahy. Součástí jeho frankatury jsou i známky Hradčany 10 h s deskovou vadou „hodiny“ a 40 h s bodem na pravém okraji archu.

Otcův pokyn, aby nakoupil známky Hradčany s meziaršími, JF II. zjevně splnil. Některá pak používali na vyplácení vzájemné korespondence.

³⁾ V dalším vydání katalogu Pofis ČSR I stávající úsek „Revoluční vydání“ přepracuji. Žilinské - Šrobárovy přetisky zařadím do samostatné kapitoly jako úřední „lokální“ vydání (s jasným rozdělením I. a II. nákladu). Pražské I a II, Hlubocké, Budějovické a Skalické ponechám ve společné kapitole, s ještě zdůrazněnějším upozorněním, že jde o soukromě zhotovené přetisky. K nim na závěr připojím přetisky Kralovické a Manětínské. Přetisky Jehličkovy pak zařadím do samostatné části známek iredentských.

Jak bylo po vzniku republiky mezi mladými lidmi obvyklé, i JF II. se snažil získat kontakty v zahraničí. Cílem bylo zlepšení znalosti cizích jazyků, získání informací o životě v cizině a zkušeností v různých oborech, a třeba i sběratelská výměna známek. Pro snadnější navázání korespondenčních styků se po návratu z vojny stal členem „Světového klubu“ se sídlem ve Weinsberku ve Vírtembersku.

Navazování vztahů na dálku se mu zjevně dařilo, jak o tom svědčí dochované obálky od dopisů z různých koutů světa; tuto korespondenci pak vedl vlastně po celý život.

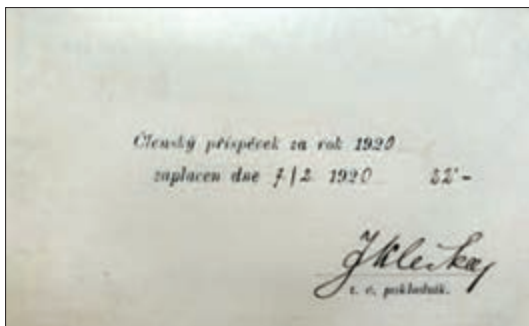
Nahoře doporučený dopis z Guatemaly ze dvacátých let, dole letecký R-dopis z Kanady z roku 1960.

V té době byl už členem Klubu českých filatelistů.

Členský průkaz Klubu českých filatelistů z roku 1920, podepsaný jeho předsedou J. Šulou a jednatelem J. Klečkou. Že patřil JF II. a ne jeho stejnojmennému otci vyplývá z popisu povolání „assistent droguerie“ (což bylo vznešenější označení příručího). Pozoruhodné je i členské číslo v levém horním rohu, naznačující, že organizovaných filatelistů ani tenkrát nebylo mnoho.

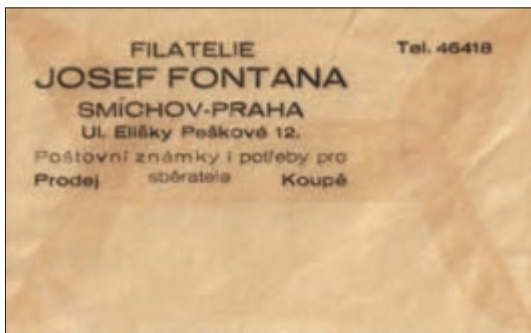

Průkaz KČF byl tenkrát vydáván každý rok a na jeho zadní straně bylo potvrzení o zaplacení ročního příspěvku, podepsané slavným filatelistickým činovníkem Josefem Klečkou, po němž byl později pojmenován Klub filatelistů na pražském Žižkově (což je v naší filatelistické historii unikátní jev). Roční členský příspěvek 22 Kč představoval nemalou částku - na dnešní peníze šlo zhruba o tisíc korun!

Jak vypadal JF II. jako chlapec vidíme na fotografii na s. 2. Tady už je jako mladý muž rozhodující se o dalším profesním směřování.

Filatelistický zájem JF II. nakonec vedl ke změně povolání, v první polovině 30. let si otevřel obchod s poštovními známkami. Bylo to opět na Smíchově, v ulici Elišky Peškové číslo 12, po přecíslování domů šlo o číslo 4, které dům nese dodnes.

Pergaminová obálka na známky s firemním potiskem JF II.

Nový obchod se známkami dobře prosperoval, však to také bylo ve zlaté době čs. filatelie, kdy po vydání aršíků Kde domov můj? 1934 a strmém vzestupu jejich ceny, k němuž došlo zanedlouho, snad celý národ uvěřil, že známky jsou zlatá žila, na které se dá jenom vydělat. Zajímal se o ně kdekdo, o staré i nové, neupotřebené i razítkované, drahé i obyčejné, ve velkém i malém, prodat se dalo skoro všechno. Samozřejmě žádný strom neroste do nebe a studená sprcha přišla po splasknutí spekulace na vzestup ceny aršíků k bratislavské výstavě v roce 1937. Ale to už se nad Evropou zatahovala hnědá mračna, a když potom přišel protektorát, lidé známek pořad věřili víc, než tehdejšími penězům.

Dům č. 4 dnes. Po obchodu JF II. v něm už není ani památka. Nacházel se v přízemí, vlevo od vchodu do domu, a v prvním okně byl původně vchod do krámu, místo druhého byla výloha. Později byl obchod zrušen a jeho prostory přeměněny na byt.

Prodejnou v ulici Elišky Peškové Josefu Fontanovi II. komunistický režim v lednu 1950 zabavil, a je temně symbolické, že na konci této ulice se nyní nachází Fontána Propadliště času...

Smíchovská prodejna JF II. ležela stranou hlavního pouličního ruchu, přesto ji sběratelé snadno našli. Byla v nepatrně zvýšeném přízemí, ke vchodu vedly dva nebo tři schody, nad vysokým výkladem do ulice visel poutač se známkou z níž vyskakoval tygr. Šlo vlastně o větší místnost přepaženou napůl nábytkem. Proti vchodu byl pult, za ním skříň s alby, před ním pro zákazníky dvě židle a křesílko.

Filatelie ve druhé polovině třicátých let zajímala snad každého, a tak se mezi návštěvníky obchodu objevovaly i známé tváře. Některé přilákaly známky, s jinými se JF II. seznámil ve zcela jiné oblasti – při sportu. Byl totiž nadšeným házenkářem, hrál ji za Čechii Smíchov, a později byl i jejím ligovým rozhodčím. Při tom se někdy za války seznámil a spřátelil s jiným nadšeným sportovcem, hercem Vlastou Burianem. V rodině se dochovala písťalka, o které se traduje, že mu ji měl Burian dát. Měla úžasný zvuk a JF II. ji pak půjčoval synovi Josefovi III., když ve stejném sportu taky soudcoval.

Na přátelství Buriana s tatínkem dodnes vzpomíná JF III., tak se o něm zmíníme v další kapitole. Burian zřejmě známky nesbíral, ale v prodejně JF II. se čas od času zastavil „na pokec“, vždycky seděl v čestném křesílku, bavil přítomné a obchodu to dělalo velkou reklamu.

Dalším častým návštěvníkem byl Fanda Mrázek, herec z Tyláčku v Nuslích. Občas se tu stavil Zdeněk Otava, operní pěvec Národního divadla. Bydlel kousek odtud, na Arbesově náměstí, a s JF II. kamarádil. Vzájemně se navštěvovali a často při tom spolu zpívali. JF II. totiž taky rád zpíval, a když to bylo v létě při otevřeném okně, někdy dokonce zvenku zazněl potlesk. JF III. vzpomíná, že po válce do obchodu přicházel francouzský vojenský přidělenec (snad se měl jmenovat generál Flippe), který byl filatelistou. A jednou dokonce před krámem zastavila limuzína ze které vystoupila Marta Gottwaldová, koupila si nějaké známky a zase odjela a vickrát se neukázala.

Jako obchodník se známkami a filatelista měl JF II. co do činění i s filatelistickými znalci, především Janem Mrňákem.

V roce 1936 se JF II. oženil s o 15 let mladší Marií Rampasovou (1915 – 2012) a měli spolu tři syny – Josefa III. (1937), Jana (1941 – 2023) a Jiřího (1943 – 2023). Jméno dávného předka Oracia – Horáce bylo v rodině tradičně předáváno i v dalších generacích.

Rodný list druhorozeného syna Josefa II., který při křtu dostal jméno Jan Křitel a druhé jméno Horatius. Stejně druhé křestní jméno dostal i prvorozený syn Josef III.

Vlastní obchod se známkami udržel JF II. až do konce roku 1949, ale v lednu 1950 mu ho zestátnili pracovníci Orbisu. Po zkušenostech dříve postihnutých kolegů však stačil včas část zásob uskladnit doma, a díky tomu se v rodině dochovaly.

Tenkrát snad čtvrt roku nemohl sehnat práci, což bylo svízelné, protože doma měl ženu a tři děti. Trn z paty mu nakonec paradoxně vytrhl právě Orbis, když byl přijat do jeho provozovny v Kořenského ulici, což bylo jen pár kroků od bývalého krámu. Tady jako řadový zaměstnanec zpracovával zásoby známek, mezi nimiž byly i ty jeho nedávno „znárodněné“...

Když pak zanedlouho agenda obchodu se známkami přešla z Orbisu do nově založeného Pofisu, přešel pracovat do jeho ústředí Na příkopech. Byl přidělen jako vedoucí do malé prodejny za rohem v Havířské ulici, ve které vedli takzvané losy. To byly známky nad určitou cenu, k nimž byl připojen číslovaný větší lístek papíru, a tak byla každá položka samostatně evidována. Byl tam asi rok a pak ho přeložili do prvního patra, kde byl sklad tohoto zboží. Jeho nová funkce se jmenovala skladník losů, což neznělo tak honosně, jako přechozí vedoucí, ale pro rodinu to mělo pozitivní důsledek, což vysvětlíme v další kapitole. Pofis tehdy vedl Sergej Če-grincev, prosovětsky orientovaný emigrant z Ruska, který za první republiky pracoval v jednom obchodě se známkami. Po čase v Pofisu zaměstnal i manželku Josefa II., která pak doma vyráběla sestavy známek na prodej v podnikových prodejnách a v trafikách.

I v nelehkých padesátých letech neopustil JF II. svůj zájem o korespondování s partnery ze zahraničí, s čímž začal už jako dvacetiletý. A stýkal se a psal si i řadou významných osobností ze světa kultury.

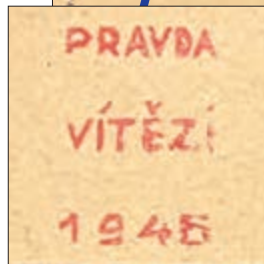
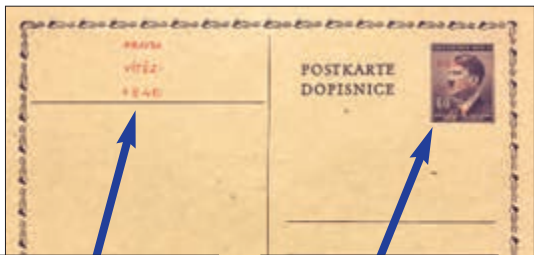

Korespondenci vedl například s hudebním skladatelem Jindřichem Jindřichem.

Jako bývalý živnostník nemohl jít JF II. do důchodu v 60 letech, ale musel pět let přesluhovat. Do penze tedy odešel až v roce 1965, dlouho si ji však neužil, zemřel totiž o pouhé tři měsíce později. Jeho paní v Pofisu pracovala do roku 1972. Dožila se 97 let a manžela přežila o bezmála půl století.

Fontanovy přetisky 1945

V květnu 1945 JF II. následoval příklad svého otce a také nechal zhotovit „revoluční“ přetisky. Po komerčním úspěchu těch z roku 1918 měli stejný nápad desítky a spíše stovky dalších, přičemž historie se opakovala, jen ve značně větším rozsahu. Opět naprostá poštovní nepotřebnost, mnohé vznikly později, než se na nich a v razítkách na „celistvostech“ uvádělo, a některé vznikají dokonce dodnes. Mnohem víc jich bylo i proto, že rakouské známky tehdy u nás platily ještě poměrně dlouho, zatímco ty protektorátní jen krátce, takže jejich přetisknutí bylo cestou, jak je na trhu uplatnit i v nových podmínkách. I tady se ale našly výjimky, kde hlavní roli mohla hrát radost a úleva z ukončení okupace. Přesto si myslím, že toho 5. až 9. května 1945 měli lidé jiné starosti, než výrobu přetisků, v případě JF II. to však mohlo být jinak.

Dopis s dodacím razítkem na zadní straně.

Josef Fontana III.

Nejstarší (1937) ze tří synů Josefa II. do tatínkova obchodu chodil často a rád. A navštěvoval s ním i zápasy v házené, které otec soudcoval. Za války s nimi někdy šel i Vlasta Burian a z legrace nahlas komentoval, „co tam ten soudce dělá, vždyť neumí pískat!“ Bylo to samozřejmě jen pro pobavení diváků, ti se smáli, ale pětiletý JF III. se vztekal, že tatínka takhle veřejně pomlouvá.

Smutnou vzpomínku má na jeden lednový den v roce 1950, kdy s kluky ze školy hrál hokej na zamrzlé požární nádrži a najednou vidí, že o kousek dál stojí tatínek. Co tam dělá? Vždyť má být v prodejně! Tak sundal brusle a šel se ho na to zeptat, a tatínek jenom smutně řekl, že mu právě zabavili krám...

Jako syn živnostníka to neměl lehké, a paradoxně se to zlepšilo, až když byl otec v Pofisu přeložen do skladu. Jeho nové zařazení skladníka totiž spadalo do dělnické kategorie. A když potom maminka nastoupila jako domácí dělnice, měl najednou kádrový posudek jedna báseň!

Po základní škole šel na dopravní průmyslovku v České Třebové a pak celý život strávil na dráze. Začínal na nádraží v Praze-Hlubočepích, pak byl výpravčím na různých stanicích, a když se stavělo metro, byl na Smíchovském nádraží za železnici „styčným důstojníkem“. Poté působil jako přepravní náměstek v Praze-Libni a nakonec se vrátil na Smíchov, kde byl přednostou stanice.

Josef Fontana III. jako hlavní výpravčí na železniční stanici Praha – Smíchov. Pošta i železnice se zabývají přepravou, a v tomto smyslu tedy mají hodně společného.

Pod vlivem tatínka získal vztah ke známým a taky k házené, a obojímu se rád věnoval. Otec mu předal část zachráněných zásob z vyvlastněné prodejny a on o ně dodnes pietně pečuje. Zajímá se především o obě přetisková „vydání“ dědečka a tatínka a zájem o ně vzbudil i ve svém synovi.

Poděkování: Na vzniku tohoto článku má velkou zásluhu pan Miroslav Habal z Neratovic, celoživotní filatelista – známky sbírá už osmdesát let! Když si v katalogu přiloženém v loňské prosincové Filatelii přečetl o Fontanových Kralovických přetiscích, zavolał mi, že jeho dávný spolužák ze železniční průmyslovky je vnukem autora těch přetisků, že spolu pořád kamarádí a může mě s ním seznámit. Díky tomu jsem se setkal Josefem III. a jeho synem Josefem IV. a seznámil se i s dalšími členy rodiny, zejména s pravnučkou Josefa I. Lindou Šimkovou a jejím bratrem Janem Fontanou, a ti všichni mi umožnili čerpat z jejich vzpomínek a rodinných archivů. Část obrázků mi v podobě skenů poskytli sběratelé revolučních přetisků Marek Vrba ze Sedlice a Zdeněk Štafl z Jablonce. S vyhledáním článků ve starých filatelistických časopisech mi pomohla Monografie č. 40 a její autor Josef Chudoba. Všem zmíněným za jejich pomoc děkuju!

Josef Fontana IV.

Nejmladší ze čtveřice Josefů Fontanů, jimž se dnes věnujeme, je MUDr. Josef Fontana, Ph.D. (1986), lékař a prorektor Univerzity Karlovy.

I on sbírá známky a zajímá se především o ty s přetisky zhotovenými jeho pradědečkem před více než sto lety, z nichž se mu už podařilo sestavit hezký soubor. Dávny Josef Fontana I., narozený v hloubi 19. století, tak svému stejnojmennému pravnučkovi symbolicky podává ruku v závěru první čtvrtiny století jedenadvacátého. A věřím, že příběh téhle pozoruhodné filatelistické dynastie tím zdaleka nekončí!

Zatím nejpodrobnější publikaci o revolučních přetiscích vydal POFIS v prosinci loňského roku. Členové Klubu Filatelie ji obdrželi zdarma jako přílohu F12/2023.